

## WYZWANIA POLSKIEJ POLITYKI KRYMINALNEJ: WPROWADZENIE SYSTEMOWYCH ROZWIĄZAŃ W POMOCY PENITENCJARNEJ

Iwona Niewiadomska

Katedra Psychoprofilaktyki Społecznej  
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

**Streszczenie.** W artykule ukazano znaczenie wsparcia postpenitencjarnego dla prewencji ogólnej (poziomu bezpieczeństwa publicznego) oraz dla prewencji indywidualnej (sposoby readaptacji osoby opuszczającej zakłady karne). Praca składa się z kilku części. W pierwszej z nich opisano specyfikę wspierania byłych więźniów w krajach Europy Zachodniej. W części drugiej zaprezentowano charakterystykę wsparcia postpenitencjarnego w Polsce. Zagadnienie to opisano w dwóch aspektach – historycznym oraz w kontekście obowiązującego prawa karnego wykonawczego. Trzecia część artykułu zawiera analizę dwóch argumentów uzasadniających dostarczanie wsparcia postpenitencjarnego – doświadczanie trudności readaptacyjnych przez byłych więźniów oraz preferowanie przestępczego stylu życia przez osoby opuszczające zakłady karne. W ostatniej części opracowania zawarto postulaty odnoszące się do zmian w zakresie udzielania wsparcia postpenitencjarnego w Polsce.

**Słowa kluczowe:** prawo karne wykonawcze, wsparcie postpenitencjarne, powrotność do przestępstwa, recydywisci penitencjarni, przestępczy styl życia

### WPROWADZENIE

O konieczności wsparcia postpenitencjarnego przekonują wyniki badań dotyczące marginalizacji społecznej byłych więźniów – od 40 do 70% bezdomnych przebywało w zakładach karnych, a znaczna ich część to recydywiści penitencjarni<sup>1</sup>. Zjawisko bezdomności więźniów jest porównywane do „syndromu rozbitych okien”, polegającego na tym, że jeżeli ktokolwiek nie zatroszczy się o pierwsze stłuczone okno w budynku, to wkrótce wszystkie

---

<sup>1</sup> J. Chwaszcz, *Wielowymiarowe skutki bezdomności byłych skazanych wezwaniem dla oddziaływań resocjalizacyjnych*, w: *Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji*, red. J. Świtka, M. Kuć, I. Niewiadomska, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 245; J. Petersilia, *Prisoner Reentry: Public Safety and Reintegration Challenges*, „The Prison Journal” 3 (2001), s. 369.

będą zniszczone. Odniesienie tego syndromu do bezdomności byłych więźniów oznacza uruchomienie pomocy postpenitencjarnej. Jeśli ktokolwiek nie zatroszczy się o takie osoby, to wtedy gwałtownie zwiększa się prawdopodobieństwo nieporządku społecznego, co przyczynia się do wzrostu przestępczości i lęku obywateli przed recydywistami<sup>2</sup>.

Pobyt w zakładzie karnym doprowadza do rozwoju cech, postaw i zachowań, które utrudniają funkcjonowanie byłego więźnia w warunkach wolnościowych<sup>3</sup>. Dodatkowo, sprawca przestępstwa w wyniku skazania i uwięzienia doświadcza degradacji statusu społecznego i zyskuje etykietę kryminalisty. Różnorodność czynników psychospołecznych wpływających na sytuację byłego więźnia składa się na fakt, że przestępczość powrotna stanowi często przejaw zachwiania równowagi adaptacyjnej w środowisku wolnościowym. Przywrócenie tej równowagi stanowi istotę postdeliktualnej profilaktyki przestępczości<sup>4</sup>. Dlatego pomoc kierowana do osób opuszczających zakłady karne powinna koncentrować się na zwiększaniu możliwości osiągnięcia osobistych celów, umacnianiu prospołecznych postaw, ograniczaniu skutków etykietowania społecznego, kształtowaniu więzi z systemami socjalizującymi oraz na redukowaniu wpływów subkultury przestępczej<sup>5</sup>.

## 1. WSPIERANIE BYŁYCH WIĘŹNIÓW W KRAJACH EUROPY ZACHODNIEJ

O potrzebach związanych ze wsparciem postpenitencjarnym decyduje przede wszystkim rodzaj polityki kryminalnej państwa. W krajach Europy Zachodniej, w których kara pozbawienia wolności jest stosowana w małym stopniu, regulacje ustawowe w zakresie pomocy postpenitencjarnej polegają przede wszystkim na zadaniach zakładów karnych, które są związane z przygotowaniem skazanego do zwolnienia. Najczęściej takie obowiązki dotyczą nawiązania kontaktów z potencjalnym pracodawcą i znalezienia mieszkania.

Jako przykłady dodatkowych rozwiązań wsparcia postpenitencjarnego można podać tworzenie domów przejściowych dla byłych więźniów, którzy

---

<sup>2</sup> J. Petersilia, *Prisoner Reentry*, s. 370.

<sup>3</sup> K. Pospiszyl, *Psychopatia*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2000, s. 136.

<sup>4</sup> B. Wojcieszak, *Reintegracja społeczna sprawców przestępstw jako zadanie służb socjalnych w profilaktyce recydywy*, w: *Wina – kara – nadzieja – przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego, Kalisz, 25-27 września 1996*, red. J. Szałański, COSSW, Łódź–Warszawa–Kalisz 1998, s. 504–505.

<sup>5</sup> P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Znak, Kraków 2003.

nie mają gdzie mieszkać (projekty realizowane w Szwecji i Finlandii) czy powołanie fundacji, która udziela pomocy finansowej w postaci nisko oprocentowanych pożyczek dla osób opuszczających zakłady karne (rozwiązanie niemieckie)<sup>6</sup>.

W krajach Europy Zachodniej wsparcie postpenitencjarne jest również świadczone w ramach pracy socjalnej, która obejmuje trzy zasadnicze sfery: 1) pomoc w sytuacji trudnej, związanej ze zjawiskiem społecznego wykluczenia jednostek i grup społecznych; 2) działalność profilaktyczną i wychowawczo-korekcyjną wobec osób zagrożonych nieprzystosowaniem społecznym lub popełniających przestępstwa; 3) opiekę nad ludźmi starymi, chorymi i kalekimi.

W zakresie troski o osoby wchodzące w konflikt z prawem karnym pomoc socjalna ma charakter kompleksowy i jest świadczona od chwili zastosowania sankcji. Działania pomocowe polegają na zastosowaniu klasycznej triady metod – pracy z przypadkiem (*casework*), z grupą i organizowaniem społeczności lokalnej. Służby świadczące wsparcie socjalne na rzecz skazanych organizowane są również w osobnych strukturach mieszczących się w sądownictwie, więziennictwie, instytucjach wychowawczych i poprawczych<sup>7</sup>.

## 2. ŚWIADCZENIE WSPARCIA POSTPENITENCJARNEGO W POLSCE

Kodeks karny z 1969 r. wprowadził dwie szczególne instytucje służące oddziaływaniom postpenitencjarnym – nadzór ochronny i ośrodek przystosowania społecznego. Celem ich stosowania był dodatkowy wpływ resocjalizacyjny – po odbyciu kary przez wielokrotnego przestępcę – po to, aby ułatwić mu przejście do normalnego życia na wolności. Nadzór ochronny był sprawowany przez kuratora sądowego i stanowił formę ograniczenia wolności oraz szczególnej kontroli wobec recydywisty. Ośrodek przystosowania społecznego był specjalnym zakładem o rozluźnionym reżimie, połączonym z obowiązkiem pracy, za którą recydywista otrzymywał pełne wynagrodze-

---

<sup>6</sup> E. Pływaczewski, G. Szczygieł, *Aktualne tendencje przestępczości a reforma systemu penitencjarnego*, w: *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, red. B. Hołyst, S. Redo, CZSW, Kalisz 1996, s. 127.

<sup>7</sup> P. Stępnia, *Praca i pracownicy socjalni w przeciwdziałaniu przestępczości. Propozycje modelowe*, w: *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej. III Krajowe Sympozjum Penitencjarne*, red. W. Ambroziak, P. Stępnia, Wolumin, Poznań–Warszawa–Kalisz 2004, s. 56–57.

nie. Jednak w opinii doktryny taki ośrodek przypominał raczej karę niż rodzaj pomocy postpenitencjarnej. Przedstawione instytucje nie sprawdziły się w praktyce, z tego względu w 1990 r. zostały zniesione<sup>8</sup>.

Na gruncie obowiązującego prawa polskiego cele wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne są takie same jak w innych krajach – ułatwienie readaptacji społecznej, zwłaszcza po okresie długotrwałego pozbawienia wolności<sup>9</sup>. Podstawy prawne wsparcia postpenitencjarnego są uregulowane w ustawie Kodeks karny wykonawczy<sup>10</sup> oraz w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości<sup>11</sup>.

Regulacje Kodeksu karnego wykonawczego odnoszą się wprost do zagadnień związanych z troską postpenitencjarną. Art. 41 § 1 k.k.w. stanowi, że w celu ułatwienia społecznej readaptacji więźniów powinno się udzielać skazanym i ich rodzinom niezbędnej pomocy. Przepis ten wymienia przykładowo opiekę materialną, medyczną, prawną oraz wsparcie w znalezieniu pracy i zakwaterowania. Działalność tego typu mogą świadczyć stowarzyszenia, fundacje, instytucje, kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby godne zaufania (art. 38-43 k.k.w.). Podstawę materialną działań wspierających stanowi Fundusz Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Fundusz Sprawiedliwości), utworzony na mocy art. 43 § 1 k.k.w. Składają się nań potrącenia w wysokości 7% z wynagrodzenia za pracę skazanych, wykonania kar dyscyplinarnych oraz z dotacji, darowizn, zapisów, zbiorów i innych źródeł (43 § 7 k.k.w.).

Zgodnie z normami zawartymi w Kodeksie karnym wykonawczym środki stanowiące Fundusz Sprawiedliwości są przeznaczane na (43 § 8 k.k.w.):

1) pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem oraz osobom im najbliższym, zwłaszcza pomoc medyczną, psychologiczną, rehabilitacyjną, prawną oraz materialną, udzielaną przez jednostki niezaliczane do sektora fi-

---

<sup>8</sup> Ustawa z dnia 23 lutego 1990 r. o zmianie kodeksu karnego i niektórych ustaw, Dz. U. Nr 14, poz. 84.

<sup>9</sup> S. Paweła, *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2003, s. 261.

<sup>10</sup> Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz. U. Nr 90, poz. 557 [dalej cyt.: k.k.w.].

<sup>11</sup> Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości, Dz. U. poz. 1760.

nansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku, w tym stowarzyszenia, fundacje, organizacje i instytucje;

a) pomoc, o której mowa w pkt 1, udzielaną przez jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych,

b) szkolenia dla organów prowadzących postępowania karne i ich pracowników podnoszące kompetencje w zakresie postępowania z osobami pokrzywdzonymi przestępstwem i świadkami oraz propagowania alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów, w szczególności mediacji w sprawach rodzinnych, nieletnich i karnych,

c) realizację przez jednostki sektora finansów publicznych zadań ustawowych związanych z ochroną interesów osób pokrzywdzonych przestępstwem i świadków, a także wykrywaniem i zapobieganiem przestępczości oraz likwidacją skutków pokrzywdzenia przestępstwem,

d) finansowanie alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów, w szczególności mediacji w sprawach rodzinnych, nieletnich i karnych,

e) edukację z zakresu przeciwdziałania przemocy i przestępczości w szczególności funkcjonariuszy Policji i pracowników jednostek oświatowych oraz ochrony zdrowia;

2) pomoc postpenitencjarną osobom pozbawionym wolności, zwalnianym z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz osobom im najbliższym, udzielaną przez zawodowych kuratorów sądowych oraz Służbę Więzienną;

a) pomoc psychologiczną świadkom i osobom im najbliższym;

3) pomoc postpenitencjarną osobom, o których mowa w pkt 2, udzielaną przez podmioty wymienione w art. 38 § 1, z wyłączeniem osób godnych zaufania;

4) działalność podejmowaną lub powierzoną przez dysponenta Funduszu, mającą na celu wsparcie i rozwój systemu pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem i świadkom oraz pomocy postpenitencjarnej, a także przeciwdziałanie przyczynom przestępczości, w szczególności na:

a) promowanie i wspieranie inicjatyw i przedsięwzięć służących poprawie sytuacji osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz skutecznej readaptacji skazanych,

b) podejmowanie przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i informacyjnym, w tym dotyczących przyczyn i uwarunkowań przestępczości oraz jej zapobiegania,

c) pokrywanie kosztów związanych z organizowaniem i prowadzeniem kształcenia, studiów podyplomowych, kursów dokształcających i szkoleń,

d) podejmowanie, organizowanie i zlecanie badań naukowych i prac rozwojowych oraz współpracy z innymi jednostkami w tym zakresie, dotyczą-

cych sytuacji oraz potrzeb osób pokrzywdzonych przestępstwem, świadków oraz osób skazanych, a także przyczyn i uwarunkowań przestępczości oraz jej zapobiegania,

e) promowanie systemu pomocy osobom pokrzywdzonym przestępstwem i świadkom oraz pomocy postpenitencjarnej,

f) upowszechnianie wiedzy na temat praw osób pokrzywdzonych przestępstwem oraz alternatywnych metod rozwiązywania konfliktów, w szczególności mediacji w sprawach rodzinnych, nieletnich i karnych,

g) działania wspierające rodziny zagrożone dysfunkcyjnością, w szczególności w zakresie profilaktyki i terapii uzależnień oraz współzależnień i rozwiązywania konfliktów w rodzinie.

Uszczegółowienie zadań, jakie mogą być finansowane z Funduszu Sprawiedliwościowego w stosunku do osób pozbawionych wolności, zwalnianych z zakładów karnych i aresztów śledczych oraz osób im najbliższych zawiera art. 39 § 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 września 2017 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości. Finansowane mogą być w szczególności takie formy wsparcia, jak:

1) pokrywanie kosztów czasowego zakwaterowania lub udzielanie schronienia w ośrodku dla bezdomnych;

2) okresowa dopłata do bieżących zobowiązań czynszowych i opłat za energię cieplną, energię elektryczną, gaz, wodę, opał, odbiór nieczystości stałych i płynnych za lokal mieszkalny lub dom jednorodzinny, do którego osoba uprawniona posiada tytuł prawny, proporcjonalnie do liczby osób stale zamieszkujących w tym lokalu lub domu;

3) organizowanie i finansowanie poradnictwa prawnego, promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej;

4) organizowanie i finansowanie szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe oraz pokrywanie kosztów egzaminów potwierdzających kwalifikacje zawodowe;

5) organizowanie i finansowanie programów podnoszących kompetencje społeczne, mających na celu przeciwdziałanie czynnikom kryminogennym, a zwłaszcza agresji i przemocy, w tym przemocy w rodzinie, oraz problemom uzależnień;

6) zakup materiałów, narzędzi, wyposażenia oraz urządzeń niezbędnych do realizacji programów, o których mowa w pkt 5, oraz szkoleń i kursów podnoszących kwalifikacje zawodowe, a także wykonywania pracy nieodpłatnej;

7) pokrywanie kosztów związanych ze specjalistycznym leczeniem lub rehabilitacją leczniczą oraz uzyskiwaniem orzeczeń o niepełnosprawności, stopniu niepełnosprawności lub niezdolności do pracy;

8) pokrywanie kosztów transportu specjalnego, zgodnie ze wskazaniami lekarskimi, lub przejazdów do miejsca pobytu, nauki, terapii, pracy, zwłaszcza wykonywanej nieodpłatnie;

9) pokrywanie kosztów związanych z uzyskaniem dowodu osobistego oraz innych dokumentów niezbędnych do uzyskania pomocy;

10) pokrywanie kosztów badań specjalistycznych wymaganych przy kwalifikowaniu do udziału w programach, o których mowa w pkt 5, szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe oraz pracy wykonywanej nieodpłatnie;

11) pokrywanie kosztów grupowego ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków osób zakwalifikowanych do udziału w szkoleniach i kursach podnoszących kwalifikacje zawodowe, programach, o których mowa w pkt 5, oraz pracy wykonywanej nieodpłatnie;

12) promowanie i wspieranie inicjatyw i przedsięwzięć służących skutecznej readaptacji skazanych, działań o charakterze edukacyjnym i informacyjnym, organizowanie i prowadzenie szkoleń, organizowanie i zlecanie badań naukowych dotyczących sytuacji osób skazanych;

13) pokrywanie kosztów związanych z organizacją i udzielaniem pomocy rzeczowej w formie:

- a) żywności lub bonów żywnościowych,
- b) odzieży, bielizny, obuwia, środków czystości i higieny osobistej lub bonów towarowych,
- c) biletów komunikacji publicznej,
- d) leków, środków opatrunkowych i sanitarnych,
- e) wyrobów medycznych, w tym protez, przedmiotów ortopedycznych i środków pomocniczych,
- f) pomocy naukowych, dydaktycznych, książek i materiałów biurowych,
- g) niezbędnych przedmiotów wyposażenia domowego lub innych przedmiotów użytku osobistego ułatwiających funkcjonowanie społeczne w miejscu zamieszkania lub pobytu, zwłaszcza osób niepełnosprawnych,
- h) materiałów, narzędzi i wyposażenia niezbędnego do uczestnictwa w szkoleniu zawodowym, wykonywania wyuczonego zawodu albo prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek;

14) udzielanie świadczeń pieniężnych na cel wskazany przez organ lub podmiot udzielający pomocy.

Podsumowując możliwości wydawania środków z Funduszu Sprawiedli-

wości należy podkreślić, że obowiązujące regulacje prawne zezwalają na finansowanie zarówno doraźnych oddziaływań pomocowych w stosunku do osób opuszczających zakłady karne, jak również tych o charakterze długofalowym. Należy też dodać, że pomimo istniejących możliwości prawnych, niewiele podmiotów oferuje pomoc byłym więźniom oraz ich rodzinom. Jednocześnie należy podkreślić, że wspieranie byłych osadzonych najczęściej polega na dostarczaniu środków materialnych lub na prowadzeniu schronisk. W stosunku do niektórych podmiotów zajmujących się tego rodzaju wsparciem został sformułowany zarzut, że trudnią się swoistym „rozdawnictwem” zapomóg<sup>12</sup>.

### 3. TRUDNOŚCI READAPTACYJNE BYŁYCH WIĘŹNIÓW I PRZESTĘPCZY STYL ŻYCIA JAKO CZYNNIKI UZASADNIAJĄCE ŚWIADCZENIE WSPARCIA POSTPENITENCJARNEGO

#### **3.1. Trudności readaptacyjne byłych więźniów jako czynnik uzasadniający udzielanie wsparcia postpenitencjarnego**

Z powodu lęku przed przyszłością osadzeni doświadczają silnego napięcia psychicznego już w fazie przygotowania do wolności, a po wyjściu z zakładu karnego zazwyczaj dochodzi u nich do nasilenia stresu ze względu na zmianę sytuacji życiowej<sup>13</sup>. Pobyt w więzieniu jest nakierowany na dwie perspektywy czasowe – na przeszłość (przypominanie o przestępstwie) i na teraźniejszość (istniejące nakazy i zakazy postępowania). W związku z tym, dla większości więźniów przyszłość po opuszczeniu zakładu karnego pozostaje na dalekim planie i zwykle nie zapowiada niczego dobrego, najczęściej jest niepewna, a czasem przerażająca<sup>14</sup>. Dodatkowo, w trakcie odbywania kary dochodzi do procesów utrudniających przystosowanie jednostki do życia w społeczeństwie – stygmatyzacji polegającej na przypisywaniu etykiety przestępcy, degradacji związanej z utratą statusu pełnoprawnego obywatela i depersonalizacji oznaczającej destrukcyjne zmiany podmiotowe w postaci negatywnego spostrzegania siebie samego, poczucia niemożności wpływania na własny los, trudności w podejmowaniu decyzji i określaniu celów osobi-

<sup>12</sup> M. Kruk, *Pożądane kierunki pomocy postpenitencjarniej*, w: *Służba więzienna*, s. 444–445.

<sup>13</sup> M. Wołowicz, *Charakterystyka młodocianych i młodych więźniów byłych wychowanków zakładów poprawczych*, w: *Problemy więziennictwa*, s. 207–215.

<sup>14</sup> M. Ciosek, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2001, s. 302–304.



stych, braku potrzeby planowania codziennych działań<sup>15</sup>. Intensywny i długotrwały trening funkcjonowania w zakładzie karnym prowadzi więc do tego, że osadzeni tracą umiejętność radzenia sobie w okolicznościach, gdzie nie wystarczy już więzienny spryt, a konieczne jest twórcze działanie. Dlatego istnieje wysokie ryzyko sytuacji, w której osobę opuszczającą więzienie charakteryzuje syndrom wyuczonej bezradności ze względu na zmianę ról społecznych (np. konieczność znalezienia miejsca zamieszkania lub pracy) i/lub trudności dotyczące ponownego ich podziału (np. brak akceptacji przez najbliższych)<sup>16</sup>. Często o pomyślnej readaptacji społecznej skazanych decyduje to, jak osoba funkcjonuje w pierwszych tygodniach po odzyskaniu wolności. Analiza trudności przystosowawczych byłych więźniów wskazała, że w ciągu trzech miesięcy od opuszczenia zakładu karnego ok. 40% z nich doświadczyło wymienionych problemów<sup>17</sup>.

Silne napięcie psychiczne towarzyszące pojedynczym lub kumulującym się problemom często prowadzi u byłych więźniów do kryzysu psychologicznego. Zazwyczaj w rozwiązywaniu sytuacji trudnych jednostka wykorzystuje wyuczone mechanizmy zaradcze. Jeśli one nie skutkują i wzrasta napięcie wewnętrzne, osoba ta zaczyna stosować nowe sposoby radzenia sobie z zaistniałym problemem. Jeśli sytuacja dalej nie jest rozwiązana lub nie można jej uniknąć ani przeformułować, wówczas dochodzi do ostrego kryzysu sytuacyjnego, który może zagrażać bezpieczeństwu lub zdrowiu jednostki. Warto zaznaczyć, że powstanie reakcji kryzysowej zależy od subiektywnej interpretacji zdarzenia, a jej przebieg odzwierciedla zmaganie się z problemami życiowymi<sup>18</sup>.

Destrukcyjne rozwiązanie problemów sytuacyjnych prowadzi często do kryzysu chronicznego, który stanowi wysokie ryzyko zachowań patologicznych – np. aktów autodestrukcji, uzależnienia od substancji psychoaktyw-

---

<sup>15</sup> H. Chmielewska, *Psychologiczne aspekty izolacji*, w: *Zagadnienia penitencjarne*, red. H. Chmielewska, K. Jędrzejak, T. Karczewski [i in.], Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej, Kalisz 2004, s. 165–221.

<sup>16</sup> R. Corrado, I. Cohen, W. Glackman [i in.], *Serious and Violent Young Offenders' Decisions to Recidivate: An Assessment of Five Sentencing Models*, „Crime & Delinquency” 2 (2003), s. 197.

<sup>17</sup> T. Szymanowski, *Powrót skazanych do społeczeństwa*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1989, s. 162.

<sup>18</sup> D. Kubacka-Jasiecka, *Kryzys emocjonalny i interwencja kryzysowa – spojrzenie z perspektywy zagrożenia ja i poczucia tożsamości*, w: *Psychologiczny wymiar zdrowia, kryzysu i choroby*, red. D. Kubacka-Jasiecka, T. Ostrowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 64.

nych, zachowań przestępczych – ze względu na długotrwanie kumulujące się napięcie psychiczne. Tego typu doświadczenia są charakterystyczne dla osób o niskich umiejętnościach zaradczych, preferujących postawy unikowe, z wysokim nasileniem lęku przed kontaktami interpersonalnymi i niską motywacją do wysiłku ukierunkowanego na zmiany zaistniałej sytuacji. Ich aktywność najczęściej sprowadza się do uzalania się nad sobą i/lub oskarżania innych. Do specyficznych cech chronicznego kryzysu należy również obniżony nastrój oraz liczne dolegliwości somatyczne. Wymienione objawy mogą utrzymywać się nawet przez wiele lat, szczególnie w sytuacji, gdy są wzmacniane przez otoczenie (np. w wyniku stygmatyzacji społecznej)<sup>19</sup>.

O występowaniu kryzysów chronicznych u osób opuszczających zakłady karne świadczą analizy empiryczne, w których stwierdzono, że osoby powracające do przestępstwa charakteryzują się problemami adaptacyjnymi w postaci nawykowo stosowanych mechanizmów obronnych, manifestowania różnych przejawów agresji, uzależnienia od substancji psychoaktywnych, zaburzeń psychosomatycznych i dużego nasilenia trudności przystosowawczych – bezrobocia, biedy, bezdomności, problemów rodzinnych<sup>20</sup>. Wyniki badań wskazują również, że bezdomność mężczyzn z przeszłością kryminalną, którzy charakteryzują się wysokim poczuciem beznadziejności, koreluje z negatywnym stosunkiem do siebie i własnej przyszłości, trudnościami w zakresie określenia celów życiowych, smutkiem, bezsilnością, konfliktami interpersonalnymi, dużymi trudnościami w zakresie radzenia sobie w sytuacjach trudnych – na stany stresowe najczęściej reagują negatywnymi emocjami i agresją skierowaną do siebie i/lub innych<sup>21</sup>.

### **3.2. Przestępczy styl życia jako czynnik uzasadniający udzielania wsparcia postpenitencjarnego**

Trudności przystosowawcze osób opuszczających zakłady karne często przyczyniają się do powstawania przestępczego stylu życia (*criminal lifestyle*). Pojęcie to odzwierciedla specyficzną odmianę adaptacji społecznej, dla której charakterystyczne jest to, że jednostka uzyskuje poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji życiowej w wyniku trwałego angażowania się w działal-

---

<sup>19</sup> Tamże, s. 67.

<sup>20</sup> L. Birmingham, *The mental health of prisoners*, „Advances in Psychiatric Treatment” 9 (2003), s. 191–199; D. Kubacka–Jasiecka, *Interwencja kryzysowa*, w: *Psychologia kliniczna*, t. II, red. H. Sęk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 250–251.

<sup>21</sup> J. Chwaszcz, *Osobowościowe wyznaczniki funkcjonowania bezdomnych – karanych i niekaranych*, w: *Rola wartości moralnych*, s. 136.

ność o charakterze przestępczym, której nie powstrzymuje ani groźba ukarania, ani fakt odbywania kary<sup>22</sup>. Wyniki analiz empirycznych wskazują, że osoby charakteryzujące się takim stylem życia istotnie częściej wchodzi w konflikt z prawem, a popełniane przez nich przestępstwa mają poważniejszy charakter<sup>23</sup>. Badania podłużne w populacji recydywistów penitencjarnych pozwoliły na wyodrębnienie w tej grupie zdeorganizowanego stylu życia, dla którego charakterystyczne są takie cechy jak<sup>24</sup>:

- angażowanie się w zdemoralizowane i/lub przestępcze środowisko,
- duży wpływ zmiennych sytuacyjnych na zachowania antyspołeczne, przede wszystkim na popełnianie przestępstw z użyciem przemocy,
- spadający poziom organizacji życia – jednostki tego typu już w okresie dorastania cechują się słabą organizacją własnej egzystencji, która podlega dalszej dezintegracji pod wpływem nadużywania substancji psychoaktywnych (szczególnie alkoholu) w okresie dorosłości,
- preferencja hedonistycznych wartości – chęć przeżywania mocnych doznań i przygód, podejmowanie różnych form aktywności łączących się z dużym niebezpieczeństwem mających na celu ucieczkę od nudy,
- różnorodność zachowań dewiacyjnych – rozhamowanie w postępowaniu, częsta zmiana partnerów seksualnych, akty pijaństwa, skłonność do zachowań kompulsywnych.

#### 4. PROPONOWANE ZMIANY W ZAKRESIE UDZIELANIA WSPARCIA POSTPENITENCJARNEGO W POLSCE

##### 4.1. Postulat pierwszy: wprowadzenie pomocy postpenitencjarnej o charakterze systemowym

Brak wsparcia ze strony społeczeństwa często prowadzi do tego, że zętknięcie osadzonego z wolnością staje się dodatkową karą, nawet bardziej okrutną niż uwięzienie. Zwiększenie skuteczności pomocy postpenitencjar-

---

<sup>22</sup> R. Corrado, I. Cohen, W. Glackman [i in.], *Serious and Violent Young Offenders' Decisions to Recidivate*, s. 184; W. Szczęsny, *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 127–128.

<sup>23</sup> R. Loeber, D. Farrington, *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*, Sage, London 1998.

<sup>24</sup> L. Kazemian, M. Le Blanc, *Exploring Patterns of Perpetration of Crime Across the Life Course Offense and Offender-Based Viewpoints*, „Journal of Contemporary Criminal Justice” 4 (2004), s. 403–408.

nej wymaga wprowadzania systemowych rozwiązań w tym zakresie<sup>25</sup>. Dopiero powstanie zintegrowanej troski wobec osób opuszczających zakłady karne pozwoli na realizację programów ukierunkowanych na wzmacnianie adaptacji społecznej, redukcję problemów zdrowotnych i konstruktywne kształtowanie więzi z otoczeniem. Systemowe rozwiązania ułatwią również realizowanie zasad zwiększających efektywność działań pomocowych – wczesnej interwencji, adekwatnego reagowania na indywidualne problemy, wszechstronności działań i długotrwałego angażowania uczestników w inicjowane programy.

Jedną z propozycji systemowych rozwiązań pomocy postpenitencjarnej jest jej włączenie w ogólny model zapobiegania przejawom patologii społecznej. W takim modelu najważniejszą rolę powinni odgrywać pracownicy socjalni, których podstawowym zadaniem jest interwencja oparta na wspieraniu rozwoju podopiecznego, czyli na spostrzeganiu jego zachowań w określonym kontekście społecznym, traktowaniu go w kategoriach jednostki zdolnej do rozwiązywania problemów i uznaniu, że celem interwencji jest przede wszystkim wzmacnianie umiejętności zaradczych osoby wspieranej<sup>26</sup>. Skuteczna troska pracowników socjalnych zależy od ich kompetencji zawodowych (wiedza, umiejętności, postawy), od struktur instytucjonalnych służących zapobieganiu patologiom, a także od koordynacji działań różnych podmiotów powołanych do rozwiązywania problemów społecznych. Tak rozumiana profilaktyka postdeliktualna stanowi przeciwwagę dla stygmatyzujących i marginalizujących działań instytucji kontroli społecznej, zmniejsza prawdopodobieństwo recydywy i sprzyja integracji ze społeczeństwem<sup>27</sup>.

#### **4.2. Postulat drugi: wprowadzenie systemowych działań**

##### **w postaci łączenia wsparcia penitencjarnego i postpenitencjarnego**

Podstawowym celem oddziaływań w zakresie łączenia pomocowych strategii penitencjarnych i postpenitencjarnych powinno być takie ukierunkowanie realizowanych programów, aby służyły one optymalizacji życia osoby opuszczającej zakład karny. Filozofia oddziaływań oparta na zmianie jakości życia służy przede wszystkim zwiększeniu motywacji jednostki do zmian w zachowaniu, a następnie do utrwalania konstruktywnych postaw w zakresie odpowiedzialności za własny rozwój, wzrostu jakości relacji interperso-

<sup>25</sup> I. Niewiadomska, A. Wałęjsza, *Preferencja stylu życia jako sposobu realizacji wartości u recydywistów penitencjarnych*, w: *Rola wartości moralnych*, s. 167.

<sup>26</sup> P. Stępiak, *Praca i pracownicy socjalni w przeciwdziałaniu przestępczości*, s. 56–57.

<sup>27</sup> B. Wojcieszak, *Reintegracja społeczna sprawców przestępstw*, s. 505–506.

nalnych z rodziną i przyjaciółmi oraz podnoszenia kompetencji zawodowych. Wymienione czynniki w istotny sposób zwiększają szanse pozytywnej readaptacji społecznej<sup>28</sup>.

Ze względu na procesy adaptacyjne człowieka, odbywanie kary pozbawienia wolności można podzielić na trzy etapy. Pierwszy z nich jest związany z przystosowaniem do warunków więziennych. W tym okresie następują poważne zaburzenia równowagi psychicznej (szczególnie u osadzonych pierwszy raz) i rozluźnienie stosunków ze światem zewnętrznym. Już na tym etapie powinny być prowadzone działania służące przyszłej readaptacji społecznej skazanego zarówno w stosunku do jego osoby (resocjalizacja lub terapia), jak i wobec jego najbliższego środowiska w warunkach wolnościowych. Oddziaływania w miejscu życia skazanego mają na celu zabezpieczenie tych komponentów jego sytuacji społecznej, które ułatwią mu funkcjonowanie po opuszczeniu więzienia – szczególnie ważnym zagadnieniem jest przeciwdziałanie rozluźnieniu więzi rodzinnych.

Na drugim etapie funkcjonowania dostosowawczego osadzeni zwykle wypracowują różnorodne techniki przetrwania i uczestnictwa w życiu społecznym zakładu karnego, nie są zmotywowani do inwestowania w swoją przyszłość i zazwyczaj nie angażują się w zadania resocjalizacyjne. Taka sytuacja prowadzi do utrwalenia zachowań zwiększających adaptację do warunków izolacyjnych. Fazę tę charakteryzują również niewielkie oddziaływania wobec środowiska wolnościowego osadzonych, w wyniku czego dochodzi do zmniejszania istniejących zasobów (materialnych, mieszkaniowych, emocjonalnych), które służą pozytywnemu przystosowaniu po ich wyjściu na wolność. Przedstawione prawidłowości sugerują, że ten etap powinien być wykorzystany na tworzenie „kapitału początkowego” readaptacji społecznej – wzrost kompetencji społecznych do życia na wolności, utrzymywanie lub rozszerzanie więzi rodzinnych i środowiskowych, zdobywanie umiejętności zawodowych.

Ostatni okres pobytu w zakładzie karnym polega na bezpośrednim przygotowaniu skazanych do wyjścia na wolność<sup>29</sup>. Działania tego typu są bardzo trudne, ponieważ więźniowie bardzo często nie posiadają podstawowych zabezpieczeń egzystencji po opuszczeniu zakładu karnego – środków materialnych, pracy i mieszkania. Dodatkowo, powrót tych osób do wolności-

<sup>28</sup> DJ. Williams, William B. Streat, *Quality of Life Promotion: The Foundation of Offender Rehabilitation?* „Forum on Corrections Research” 2 (2002), s. 43–45.

<sup>29</sup> B. Dzięcioł, *Rola pracownika socjalnego w zakładzie karnym typu zamkniętego*, w: *Służba więzienna*, s. 370–371.

wego środowiska życia jest obarczony stygmatyzacją, co zakłada konieczność tworzenia więzi i odbudowania ich pozycji społecznej<sup>30</sup>.

#### **4.3. Postulat trzeci: wprowadzenie systemowych działań postpenitencjarnych poprzez wzmocnienie funkcji pełnionych przez kuratora penitencjarnego**

Stosunkowo nową instytucją prawa karnego wykonawczego jest kurator penitencjarny. Instytucję tę można traktować jako oddolną inicjatywę zawodowych kuratorów sądowych i kierowników oddziałów penitencjarnych. Jej podstawowym celem jest udzielanie pomocy osobom przygotowującym się do opuszczenia więzienia oraz wspieranie kuratorów zawodowych w pracy ze skazanymi warunkowo zwolnionymi z odbywania kary pozbawienia wolności<sup>31</sup>. Dotychczasowa praktyka wskazuje, że pomoc dla osób opuszczających więzienia jest świadczona jedynie wycinkowo i w niewielkim zakresie<sup>32</sup>. Dlatego praca kuratorów penitencjarnych jest potrzebna przede wszystkim do wypełnienia luki pomiędzy oddziaływaniami resocjalizacyjnymi w ramach systemów izolacyjno-represyjnego i probacyjnego<sup>33</sup>. Podstawę prawną do jego działań stwarza ustawa o kuratorach sądowych i Kodeks karny wykonawczy (art. 164 n. k.k.w.). Wymienione przepisy nie wymieniają wprost jego funkcji, a jedynie stwarzają umocowanie dla prowadzenia oddziaływań wzorowanych na angielskich *welfare officers*<sup>34</sup>. W Polsce kurator penitencjarny pojawił się dopiero na początku lat 90-tych XX w. w Areszcie Śledczym w Białymstoku. Funkcję tę sprawował zawodowy kurator sądowy, którego zadaniem było wdrażanie „programu zwolnieniowego” wobec skazanych, polegającego na zbieraniu danych osobopoznawczych, pomocy w rozwiązywaniu problemów osobistych, doradztwie rodzinnym i socjalno-bytowym, określaniu potrzeb w zakresie pomocy postpenitencjarnej, analizowaniu przewidywanych trudności readaptacyjnych w warunkach wolnościowych oraz opracowaniu sposobów ich przezwyciężenia, nawiązywaniu kontaktów z instytucjami i organizacjami zajmującymi się zapewnieniem

---

<sup>30</sup> Tamże, s. 372–373.

<sup>31</sup> Tamże, s. 373–374.

<sup>32</sup> P. Stępnia, *Praca i pracownicy socjalni w przeciwdziałaniu przestępczości*, s. 56–57.

<sup>33</sup> A. Wasilewska, *Kurator penitencjarny w zawodowo-społecznym modelu kurateli sądowej*, w: *Wina – kara – przemiana – nadzieja*, s. 188–195.

<sup>34</sup> B. Dzięcioł, *Rola pracownika socjalnego*, s. 373–374.

skazanemu godziwego „startu wolnościowego”<sup>35</sup>. Eksperyment białostocki wypadł pozytywnie, w związku z tym podjęto próby powoływania kuratorów penitencjarnych w innych zakładach karnych<sup>36</sup>.

Efektywność działań kuratora penitencjarnego wynika przede wszystkim z długotrwałej pracy ze skazanym oraz z faktu integrowania oddziaływań penitencjarnych i postpenitencjarnych. Praca z więźniem odbywa się w trzech etapach. Pierwszy z nich dotyczy momentu osadzenia, gdy osoba doświadcza trudności adaptacyjnych w środowisku więziennym. Pomoc kuratora w tym okresie polega na przygotowaniu izolowanego do odbywania kary – zapoznanie z nowymi warunkami i ze statusem więźnia. Na drugim etapie, obejmującym czas odbywania sankcji, oddziaływania kuratora są skoncentrowane na pomocy podopiecznemu w zakresie ustalania celów życiowych, rozwiązywania problemów, podtrzymywania więzi z rodziną i ukierunkowania myślenia na przyszłość związaną z funkcjonowaniem w warunkach wolnościowych. Trzeci etap dotyczy okresu bezpośredniego przygotowania osadzonego do wolności (6 miesięcy przed końcem kary lub przewidywanym warunkowym zwolnieniem – art. 164 k.k.w.) i jego początkowego pobytu w warunkach wolnościowych. Na tym etapie oddziaływania kuratora penitencjarnego dotyczą przede wszystkim kwestii zwiększających pozytywną readaptację społeczną skazanych oraz pomocy w rozwiązywaniu problemów osobistych, socjalno-bytowych i rodzinnych. W tym celu niezbędne jest dokładne określenie potrzeb więźnia w kontekście przewidywanych trudności adaptacyjnych oraz opracowanie sposobów ich przewyciężania. Do jednej z najważniejszych strategii oddziaływań kuratora penitencjarnego należy nawiązywanie kontaktów z podmiotami, które mogą ułatwić przystosowanie społeczne osób opuszczających zakłady karne – agendami zajmującymi się sprawami lokalowymi (zasadność eksmisji, możliwości najmu lokalu, sposoby regulowania zadłużeń czynszowych, możliwości otrzymania lokalu socjalnego), urzędami pracy (uzyskiwanie zatrudnienia, zasiłku dla bezrobotnych), Zakładem Ubezpieczeń Społecznych (zdobycie rent inwalidzkich, emerytur, rent wyjątkowych), biurem porad prawnych (np. regu-

---

<sup>35</sup> G. Szczygieł, *Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli sądowej)*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 31 (2001), s. 318–321.

<sup>36</sup> *Taż*, *Społeczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*, Temida 2, Białystok 2002, s. 200–204.

lacje spraw alimentacyjnych wobec dzieci lub współmałżonka), ośrodkami pomocy społecznej (wsparcie mieszkaniowe, finansowe i rzeczowe)<sup>37</sup>.

#### **4.4. Postulat czwarty: wprowadzenie systemowych działań postpenitencjarnych poprzez wprowadzanie byłych więźniów do prospołecznych sieci społecznych**

W readaptacji społecznej skazanych powinny być w jak największym stopniu wykorzystywane zasoby pomocowe w obiektywnie istniejących sieciach społecznych. Za takim rozwiązaniem przemawiają dwa powody – ich skuteczność i łatwa dostępność. Podstawowe znaczenie w tym zakresie posiadają więzi rodzinne, które w niewielkim stopniu są wykorzystywane w ramach oddziaływań penitencjarnych. Prowadzi to z reguły do sytuacji polegającej na tym, że rodziny osadzonych pozostają w opozycji do więzienia i nie stanowią społecznego systemu wsparcia dla procesu resocjalizacji, który jest inicjowany w warunkach zakładu karnego, a na etapie postpenitencjarnym powinien być kontynuowany przy istotnym udziale systemu rodzinnego<sup>38</sup>. Zadania psychologa, zarówno w fazie penitencjarnej, jak i postpenitencjarnej, mające na celu podtrzymywanie więzi między osadzonymi i ich rodzinami, powinny być skoncentrowane na kilku zagadnieniach. Po pierwsze, na interwencji kryzysowej wobec tych członków rodziny, którzy doświadczają negatywnych stanów psychicznych w związku z faktem pozbawienia wolności lub jej odzyskania przez bliską osobę. Po drugie, na łagodzeniu problemów życiowych, które wynikają z uwięzienia członka rodziny. Po trzecie, na stworzeniu warunków umożliwiających powrót więźnia do domu i przyjęcie przez niego odpowiedzialności za najbliższych. Ponadto, na oddziaływaniach terapeutycznych w sytuacji zaistnienia dezintegracji systemu rodzinnego<sup>39</sup>.

Bardzo ważną rolę w pozytywnym przystosowaniu społecznym osób opuszczających zakłady karne mogą odgrywać kościoły, będące naturalnymi wspólnotami, które mają na celu transformację grzesznika. Dodatkowym argumentem jest to, że nie ewidencjonują one swoich członków, a przy tym

---

<sup>37</sup> M. Leśniak, *Adaptacja społeczna osób opuszczających zakłady karne*, w: *Wina – kara – przemiana – nadzieja*, s. 500–503.

<sup>38</sup> H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s. 16–17.

<sup>39</sup> T. Clear, D. Rose, J. Ryder, *Incarceration and the Community: The Problem of Removing and Returning Offenders*, „*Crime & Delinquency*” 3 (2001), s. 344–347.



– stanowią centrum spotkań mieszkańców w lokalnej społeczności<sup>40</sup>. Znaczenie kościołów w zakresie readaptacji społecznej więźniów jest tym bardziej znaczące, że oddziaływania duszpasterzy i wspólnot religijnych są inicjowane w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, a ich kontynuacja może następować w warunkach wolnościowych. Zadania psychologa, związane z funkcjonowaniem wspólnot kościelnych jako sieci wsparcia dla byłych więźniów, powinny polegać przede wszystkim na zwiększaniu kompetencji kapłanów i liderów wspólnot religijnych w zakresie funkcji wspierających.

Istotną rolę w tworzeniu lokalnych sieci wsparcia dla osób opuszczających zakłady karne mogą również odegrać wolontariusze<sup>41</sup>. W Szwajcarii i Wielkiej Brytanii istnieją komitety społeczne, a w Niemczech – rady społeczne, których celem jest utrzymywanie kontaktów i pomoc więźniom w trakcie odbywania kary, a po jej zakończeniu – wszechstronna opieka służąca pozytywnej readaptacji w warunkach wolnościowych<sup>42</sup>. W Polsce taką rolę mogą odgrywać kuratorzy społeczni. Istnieje jednak warunek, aby takie osoby były odpowiednio przygotowane do tworzenia społecznych systemów wsparcia dla byłych więźniów. Do tego celu przede wszystkim należy angażować psychologów<sup>43</sup>.

Duże znaczenie w pokonywaniu trudności życiowych posiadają grupy pomocowe. Różne rodzaje grup „pomagających” można scharakteryzować jako małe, interakcyjne zespoły ludzi będących w stresie, które są prowadzone przez profesjonalistów lub nieprofesjonalistów. Ich członkowie spotykają się, ponieważ potrzebują pomocy i oczekują, że w tej wspólnocie będą się mogli zwierzyć ze swoich problemów. Trudności dzielone z innymi są kluczowym elementem w rozwoju spójności grupy, co z kolei pozwala jej członkom podejmować ryzyko wyrażania skrywanych emocji oraz nawiązywać więzi gwarantujące wsparcie, akceptację i normalizację przeżyć. Dzięki istniejącym normom grupowym, obserwacji innych i modelowaniu społecznemu dochodzi do zmian w spostrzeganiu własnych problemów, myśleniu i doświadczanych emocjach. Tym samym społeczne otoczenie stwarzane

---

<sup>40</sup> O. McRoberts, *Religion, Reform, Community: Examining the Idea of Church-based Prisoner Reentry*, The Urban Institute, Washington 2001.

<sup>41</sup> G. Bazemore, *Young people, trouble, and crime: Restorative justice as a normative theory of informal social control and social support*, „Youth & Society” 33 (2001), s. 199–226.

<sup>42</sup> E. Pływaczewski, G. Szczygieł, *Aktualne tendencje przestępczości*, s. 127.

<sup>43</sup> A. Bałandynowicz, *System probacji szansą na profesjonalny model kurateli sądowej*, w: *Wina – kara – przemiana – nadzieja*, s. 101–113.

przez członków grupy staje się silnym czynnikiem zmiany zachowań osoby<sup>44</sup>.

## PIŚMIENNICTWO

- Bałandynowicz, Andrzej. 1998. „System probacji szansą na profesjonalny model kurateli sądowej.” W Wina – kara – nadzieja – przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego, Kalisz, 25-27 września 1996, red. Jan Szałański, 101–113. Łódź–Warszawa–Kalisz: COSSW.
- Bazemore, Gordon. 2001. „Young people, trouble, and crime: Restorative justice as a normative theory of informal social control and social support.” *Youth & Society* 33:199–226.
- Birmingham, Luke. 2003. „The mental health of prisoners.” *Advances in Psychiatric Treatment* 9:191–199.
- Chmielewska, Hanna. 2004. „Psychologiczne aspekty izolacji.” W Zagadnienia penitencjarne, red. Hanna Chmielewska, Krzysztof Jędrzejak, i Tadeusz Karczewski [i in.], 165–221. Kalisz: Centralny Ośrodek Szkolenia Służby Więziennej.
- Chwaszcz, Joanna. 2005. „Osobowościowe wyznaczniki funkcjonowania bezdomnych – karanych i niekaranych.” W Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji, red. Jan Świtka, Małgorzata Kuć, i Iwona Niewiadomska, 117–137. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Chwaszcz, Joanna. 2005. „Wielowymiarowe skutki bezdomności byłych skazanych wezwaniem dla oddziaływań resocjalizacyjnych.” W Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji, red. Jan Świtka, Małgorzata Kuć, i Iwona Niewiadomska, 241–258. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ciosek, Mieczysław. 2001. *Psychologia sądowa i penitencjarna*. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.
- Clear, Todd, Dina Rose, i Judith Ryder. 2001. „Incarceration and the Community: The Problem of Removing and Returning Offenders.” *Crime & Delinquency* 3:335–351.
- Corrado, Raymond, Irwin Cohen, i William Glackman [i in.]. 2003. „Serious and Violent Young Offenders’ Decisions to Recidivate: An Assessment of Five Sentencing Models.” *Crime & Delinquency* 2:179–200.
- Dzięcioł, Bogusław. 2004. „Rola pracownika socjalnego w zakładzie karnym typu zamkniętego.” W Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej. III Krajowe Sympozjum Penitencjarne, red. Wiesław Ambrozik, i Piotr Stępnia, 369–376. Poznań–Warszawa–Kalisz: Wolumin.
- Kazemian, Lila, i Marc Le Blanc. 2004. „Exploring Patterns of Perpetration of Crime Across the Life Course Offense and Offender-Based Viewpoints.” *Journal of Contemporary Criminal Justice* 4:403–408.
- Kruk, Marzena. 2004. „Pożądane kierunki pomocy postpenitencjarnej.” W Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej. III Krajowe Sympozjum Penitencjarne, red. Wiesław Ambrozik, i Piotr Stępnia, 441–445. Poznań–Warszawa–Kalisz: Wolumin.
- Kubacka-Jasiecka, Dorota. 2005. „Kryzys emocjonalny i interwencja kryzysowa – spojrzenie z perspektywy zagrożenia ja i poczucia tożsamości.” W Psychologiczny wymiar zdrowia,

<sup>44</sup> J. Schoenholtz–Read, *Wybór interwencji grupowej, w: Podstawy psychoterapii grupowej*, red. H. Bernard, R. MacKenzie, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2003, s. 161–163.

- kryzysu i choroby, red. Dorota Kubacka-Jasiecka, i Tadeusz Ostrowski, 57–85. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kubacka-Jasiecka, Dorota. 2006. „Interwencja kryzysowa.” W *Psychologia kliniczna*, red. Helena Sęk, 244–272. T. II. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Leśniak, Małgorzata. 1998. „Adaptacja społeczna osób opuszczających zakłady karne.” W *Wina – kara – nadzieja – przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Kalisz, 25-27 września 1996, red. Jan Szałański, 499–503. Łódź–Warszawa–Kalisz: COSSW.
- Loeber, Rolf, i David Farrington. 1998. *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. London: Sage.
- McRoberts, Omar. 2001. *Religion, Reform, Community: Examining the Idea of Church-based Prisoner Reentry*. Washington: The Urban Institute.
- Niewiadomska, Iwona, i Anna Wąlejsza. 2005. „Preferencja stylu życia jako sposobu realizacji wartości u recydywistów penitencjarnych.” W *Rola wartości moralnych w procesie socjalizacji i resocjalizacji*, red. Jan Świtka, Małgorzata Kuć, i Iwona Niewiadomska, 159–173. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pawela Stanisław. 2003. *Prawo karne wykonawcze. Zarys wykładu*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Petersilia, Joan. 2001. „Prisoner Reentry: Public Safety and Reintegration Challenges.” *The Prison Journal* 3:360–375.
- Pływaczewski, Emil, i Grażyna Szczygieł. 1996. „Aktualne tendencje przestępczości a reforma systemu penitencjarnego.” W *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, red. Brunon Hołyst, i Sławomir Redo, 119–133. Kalisz: CZSW.
- Pospiszyl, Kazimierz. 2000. *Psychopatia*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Schoenholtz-Read, Judith. 2003. „Wybór interwencji grupowej.” W *Podstawy psychoterapii grupowej*, red. Harold Bernard, i Roy MacKenzie, 158–189. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Sęk, Helena, i Roman Cieślak. 2004. „Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne.” W *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. Helena Sęk, i Roman Cieślak, 11–28. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Stępnia, Piotr. 2004. „Praca i pracownicy socjalni w przeciwdziałaniu przestępczości. Propozycje modelowe.” W *Służba więzienna wobec problemów resocjalizacji penitencjarnej. III Krajowe Sympozjum Penitencjarne*, red. Wiesław Ambrozik, i Piotr Stępnia, 49–57. Poznań–Warszawa–Kalisz: Wolumin.
- Szczęsny, Wiesław. 2003. *Zarys resocjalizacji z elementami patologii społecznej i profilaktyki*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Szczygieł, Grażyna. 2001. „Przygotowanie skazanych do opuszczenia zakładu karnego (na przykładzie białostockiego modelu kurateli sądowej).” *Przegląd Więziennictwa Polskiego* 31:318–325.
- Szczygieł, Grażyna. 2002. *Spoleczna readaptacja skazanych w polskim systemie penitencjarnym*. Białystok: Temida 2.
- Sztompka, Piotr. 2003. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Szymanowski, Teodor. 1989. *Powrót skazanych do społeczeństwa*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Wasilewska, Anna. 1998. „Kurator penitencjarny w zawodowo-społecznym modelu kurateli sądowej.” W *Wina – kara – nadzieja – przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Kalisz, 25-27 września 1996, red. Jan Szałański, 188–195. Łódź–Warszawa–Kalisz: COSSW.

- Williams, DJ., i William B. Streat. 2002. „Quality of Life Promotion: The Foundation of Offender Rehabilitation?” *Forum on Corrections Research* 2:43–45.
- Wojcieszak, Benedykt. 1998. „Reintegracja społeczna sprawców przestępstw jako zadanie służb socjalnych w profilaktyce recydywy.” W *Wina – kara – nadzieja – przemiana. Materiały I Krajowego Sympozjum Penitencjarnego*, Kalisz, 25-27 września 1996, red. Jan Szałański, 504–508. Łódź–Warszawa–Kalisz: COSSW.
- Wołowicz, Marta. 1996. „Charakterystyka młodocianych i młodych więźniów byłych wychowanków zakładów poprawczych.” W *Problemy więziennictwa u progu XXI wieku*, red. Brunon Hołyst, i Sławomir Redo, 207–215. Kalisz: CZSW.

CHALLENGES OF POLISH CRIMINAL POLICY:  
IMPLEMENTATION OF SYSTEMIC MEASURES  
IN THE POST-PENITENTIARY ASSISTANCE

**Summary.** The article shows the importance of post-penitentiary assistance for general prevention (level of public security) and for individual prevention (ways of readaptation of a person leaving a penitentiary). The paper consists of several parts. The specificity of supporting the former prisoners in the countries of Western Europe was described in the first one. The characteristics of post-penitentiary assistance in Poland was presented in the second part. This issue has been described in two aspects – the historical one and in the context of applicable executive criminal law. The third part of the article contains an analysis of two arguments that justify to provide the post-penitentiary assistance – experience of readaptation difficulties by the former prisoners and preference for the criminal lifestyle by people leaving the penitentiaries. The last part of the study contains postulates regarding changes in the provision of post-penitentiary assistance in Poland.

*Translated by Agnieszka Romanko*

**Key words:** executive criminal law, post-penitentiary assistance, repeat offence, penitentiary repeat offenders, criminal lifestyle